

О. В. Гаращук,
к. е. н., доцент

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

В роботі розглядається роль інтелектуального потенціалу у формуванні інноваційних технологій та трансформації економіки.

We consider the role of intellectual potential in the formation of innovative technologies and transformation of economy.

Ключові слова: ефективність, мотивація, економічна система, трансформація, суспільна формація.
Key words: efficiency, motivation, economic system, transformation, public structure.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Початок ХХІ століття був позначений найважливішою історичною подією в розвитку суспільства землян світова суспільна формація перейшла до третього історичного суперциклу розвитку, характерною ознакою якого є процеси перевтілення фундаментальної науки і інноваційних технологій інтелектуального потенціалу у вирішальний фактор еволюції. Підґрунтям такого переходу слугує цілий комплекс сучасних наукових напрямків використання сукупного інтелектуального потенціалу суспільства на основі синергетики, універсальної теорії розвитку, теорії біфуркації і катастроф, космології, еніоніки та нової фізики. До дії залучена нова наукова парадигма фізичної взаємодії натуральних процесів Природи. Головною відзнакою цієї парадигми є прогнозна методологія на основі принципово нового типу раціональності — інтелектуально-синергетична раціональність (згідно з інтелектом дію). На перший план виходять процеси наукового обґрунтування усвідомленого сукупним інтелектуальним потенціалом суспільства, що потребує нового образу мислення, з нахилом до філософії невизначеності і нестабільності, нового понятійного апарату.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Не вдаючись до глибокого дискурсу, з максимальною мірою впевненості, можна сказати що населення планети Земля має скоріш віртуальне уявлення, ніж може матеріалізувати ці поняття. Ми говоримо: "мислення — матеріальна субстанція". І в той же час вживаємо громадні зусилля, щоб знайти підтвердження цьому. Ідеально сформований і абсолютно індивідуальний мозок кожного, за своєю енергетичною і матеріальною віддачею, значно перевищує традиційні, з матеріальної точки зору, засоби виробництва як сировина, робоча сила і гроші. В його середовищі концентрується те, що ми називаємо інтелект. Сукупність якого, його енергетичні можливості складають інтелектуальний потенціал. Але мозок не бажає, не може розкрити все і водночас про свої технологічні можливості репродукувати свій потенціал, свої можливості відтворювати, його треба мотивувати.

Ми часто і голосно говоримо, що знання — це сила. Але, десь у глибині мозку, десь там, у якійсь із його кватирок, напрочуд впевнено визріває, що це не так. Десь у глибині зріє, що не все ще ти знаєш, що не все це ти пізнав і тим більш усвідомив пізнане. А якщо ти й науково не обґрунтував усвідомлене, то твої знання не повні. То тільки наукове

обґрунтування відкриває шлях до нового знання. Тільки інтелектуальні можливості здатні на творення нового, через пізнання, усвідомлення пізнаного і наукове обґрунтування усвідомленого.

Тож, на наш погляд, знання — це рівень усвідомлення пізнаного що формує інтелект. Знання — це бранне поле для розкриття інтелектуального потенціалу індивіда, корпорації, держави. Воно скрізь: у телефоні, у повітрі на базарах, на стадіонах, в кіберпросторі Інтернету. Воно охоплює людство, атмосферу землі. І навіть у цій ситуації ми постійно відчуваємо як наш інтелект потребує нових знань. Ми постійно відчуваємо сократівське "я знаю, що я нічого не знаю".

Якщо заглиблюватись і далі в подібному аналізі, то прийдемо до одного природного запитання: що призвело до такого стану? Або що стало головною причиною чи причинами такого явища? Відповідь ми отримаємо тільки одну (якщо ми будемо дійсно її бажати, а не шукати факти для свого виправдання) — вона полягає в якості економічної політики!

Той, хто бажає займатися формуванням економічної політики трансформаційного періоду, має поставити перед собою, на наш погляд, три запитання і дати на них чітку відповідь. По-перше, якою є цільова модель економічної системи, яку він прагне запровадити шляхом реформ? Нагадаємо, що реформи — це перехід від однієї моделі до іншої, від однієї системи до іншої, від однієї формації суспільства до іншої. Друге запитання: як перейти від однієї моделі, неефективної економічної системи чи складної економічної ситуації до значно кращої цільової моделі економіки? Більшість дискусій довкола перехідного періоду та непорозуміння пов'язані саме з процесами переходу економіки до іншої моделі, а не із самою моделлю. І третє, саме просте запитання: який головний критерій або очікувана ціль функціонування економіки або нової моделі економічної системи?

Перехід на тривалу перспективу є обов'язковим і єдиним засобом підвищення життєвого рівня. Отже, це і є критерій вибору. І якщо є вибір, то слід використовувати всі доступні ї притаманні знання для того, щоб серед можливих систем вибрати таку, яка найбільше відповідає даному критерію. Визначення при цьому основних рис економічної системи, яка забезпечить найвищі темпи економічного розвитку (зростання), не становить значної проблеми. Основні

з них — це тривала макроекономічна стабільність, або уникання нестабільності; достатні масштаби економічної свободи в умовах належно врегульованої правової системи, або створення однаково рівнозначних умов свободи господарювання; приватна власність, і не стільки на основні фонди, стільки на право володіння та розпорядження результатами своєї праці; оподаткування на основі податкового потенціалу, у формі як співвідношення оподаткування до ВВП, так і податкової системи, простої і ефективної, яка б стимулювала ефективне господарювання; найефективніші шляхи впровадження та регулювання економічних процесів нової моделі.

Чи достатньо цього? Найвагомішою причиною істотних розбіжностей в економічних показниках природж 16 років в Україні була різниця в якості економічної політики. Тож суть проблеми полягає в тому, що ефективна економічна політика потребує надійної політичної ситуації. А надійна політична ситуація потребує залучення кожного, в тому числі найосвіченіших членів суспільства та засобів масової інформації.

Фінансова криза, що призвела до появи дефіциту бюджету, на наш погляд, це не виняткове явище, а концентрований вираз накопичення в українській економіці негативних процесів, зростання яких розпочалося ще наприкінці 70-х років ХХ століття і концентрувалося в грошовому обігу до 90-х років, породжуючи інфляцію і розбалансовуючи економічну систему держави взагалі. Логічним завершенням цих процесів могли стати тільки глобальні зміни, як то:

- необхідність і неминучість переходу української економіки до ринкових відносин;
- зміна форми власності і у зв'язку з цим економічного бізнесу;

- реструктуризація народногосподарського комплексу і на її основі усунення базисних деформацій в економіці.

Звичайно, похідними цих змін мають стати цілий ряд проблемних питань, усунення яких дозволило б створити умови розбудови вельми ефективної соціально-орієнтованої української економіки. Бо ж розвиток започаткованих реформ в Україні може успішно відбуватися лише в умовах макро- та мікроекономічної стабілізації та економічного зростання.

Тож, перш ніж розглядати систему факторів, що впливають на економічне зростання, слід розглянути саме цю низку похідних проблем, без усунення яких не слід чекати якихось змін.

Відомо, що в основі проблем макроекономічної стабілізації знаходяться два основних моменти: по-перше, слід було приборкати інфляцію, а по-друге, зупинити падіння виробництва і розпочати його відновлення. Ці два моменти надзвичайно пов'язані між собою: бо ж приборкання інфляції є найнеобхіднішою передумовою для відчутних інвестицій, а інвестиції, в свою чергу, є найважливішою умовою для зупинки падіння виробництва і початку його відновлення. Разом обидві ці складові і являють собою основні засади, на яких можливий вихід із кризового стану.

Сьогодні вже нікому не секрет, що інфляція в Україні являла і являє собою не що інше як сполуку інфляції попиту і інфляції витрат, що в значній мірі ускладнює відтворення антиінфляційної політики. Тож, перш ніж зупинити інфляцію, слід відтворити порушену пропорцію між грошовою масою і масою товарів та послуг, тобто створити внутрішні ринкові відносини в усіх складових ринку. Це не просте завдання, тому що в останні роки 80-х в результаті надмірної концентрації виробництва, а також ігнорування сукупності умов щодо розбудови нових підприємств, загострились проблеми економіки, а також зайнятості працездатного населення в цілому ряді регіонів.

Це твердження має аксіоматичний характер, але реалізувати його надзвичайно складно. І перш за все через те,

що в умовах занепаду промислового виробництва та сільського господарства зростання товарної маси практично неможливе. Сьогодні ця маса продовжує стискатися до незрівняльної щільності, не дивлячись на постійно звеличуваний імпорт комерційними структурами споживчих товарів. Все це призводить до того, що на перший план виходить необхідність регулювання саме накопиченням товарної, а не грошової маси.

У зв'язку з цим найважливішим фактором, що обумовлює інфляцію попиту, є дефіцит державного бюджету, що обумовлюється кредитно-грошовою емісією. Поряд з дефіцитом державного бюджету слід було б поставити і факт цінової політики, а також катастрофічне падіння реальних доходів населення, що і обумовлює загалом інфляцію попиту.

Другим характерним фактором сучасної кризи є інфляція витрат, що обумовлюється зворотною залежністю між зростанням грошової маси і зростанням цін. Але в той же час зростання грошової маси є наслідком зростання цін. Тож спроби підприємств завищувати ціни з метою покриття витрат та підвищення своїх доходів (та ще й в умовах технологічної відсталості виробництва, що породжує надмірні матеріальні й енергетичні витрати) ні до чого іншого як до інфляції витрат призвести і не могло.

Таким чином, навіть при зростаючій грошовій емісії, виникла нестача оборотних фондів підприємств, що зумовило виникнення заборгованості і з постачальниками (криза неплатежів), і по заробітній платі. Це все і зумовило виникнення типової інфляційної спіралі: зростання цін веде до зростання витрат (у тому числі і по заробітній платі), що потребує збільшення грошової маси, а це, в свою чергу, веде до нового зростання цін. Коло замкнулося і порвати його є можливість лише "по живому". Все це призвело до того, що не дивлячись на деякі позитивні зрушення останнім часом, інерція економічного занепаду зупинити немає можливості. Ситуація в державі (особливо в економіці) залишається надто складною і напруженою. Де ж вихід?

На наш погляд, вихід у реструктуризації економіки. Але, на жаль, структура економіки України, що склалася в останні п'ять років, є такою, що веде до надмірно збільшених (навіть більше, ніж великих) витрат природних (матеріальних), енергетичних і людських витрат. І в той же час все це не задовольняє потреби економіки в достатніх інвестиційних ресурсах, а населення в товарах і послугах споживчого значення.

Сьогодні майже визначено, що Україна потерпає від серйозних структурних проблем. Майже неможливо знайти сектор економіки, який би при достатній увазі до нього, зміг би витягнути всю економіку з рецесії. Державний сектор є недостатньо регульованим, а сектор підприємництва й бізнесу — надмірно регульованим. Але розвиток підприємництва, малого й середнього бізнесу знаходиться на такому рівні, що не може позитивно впливати на економіку, навпаки, він стримує динамічний розвиток економіки. В той же час державний сектор не може накопичити якихось дивідендів для власника і тим самим теж стримує його розвиток. Приватизований сектор перебуває в руках "слабких" власників та інсайдерів, або в руках "діловарів" від тіньової економіки. Вкрай незначні зовнішні контакти, що теж не може стимулювати економіку. А існуюча система пільг, оподаткування та регулятивних норм має тенденцію до підтримки збиткових підприємств і покарання рентабельних. Праця надмірно оподаткована. Що ж стосується сільського господарства, то політика, що проводилася в цій галузі, є яскравим прикладом того, як можна зруйнувати потенційно високоприбутковий сектор: за допомогою все тієї ж цінової політики уряд позбавляє фермерів та колективні господарства доходів і водночас надає субсидії для допомоги цьому секторові, які до суб'єктів господарювання не доходять і ніколи вже до

бюджету держави не повертаються. І, як наслідок, ресурсоємність суспільного виробництва така, що більшість видів продукції, що виробляється, не конкурентоспроможні ні на внутрішньому, ні на зовнішньому ринку. Незаперечного фатума або нагальної необхідності однозначного еволюційного вектору не існує, а вибір вектору нашої долі, тобто, оптимального варіанту розвитку, залежить від нас самих, від нашого розуму, від нашого відчуття відповідальності перед майбутнім, від нашого духовного стану, віри і волі — усих тих складових, які акумулює в собі наша інтелектуальна програма (інтелект і його потенціал).

Початок ХХІ століття характеризується соціально-культурними трансформаціями, які визначають параметри глобального суспільного порядку сучасного світу. Вони обумовлені новітніми технологічними зсувами, які з'являються з кожним новим кільцем науково-технічної революції і які настійно потребують їх усвідомлення, понятійного визначення і наукового обґрунтування. Технологічні відносини на цьому етапі розвитку любого суспільства мають розглядатися не тільки як деяка взаємодія процесів в суспільстві і природному довкіллі, але і як міжособистісні взаємодії серед людей, індивідів. З їх інтелектуальним потенціалом і механізмами (технологіями) його використання.

Саме такий підхід дозволяє нам обумовити нову наукову парадигму технологічного способу розвитку. Саме він обумовлює динамічну систему технологічних відносин. І саме це, в свою чергу, визначає характер технологічного розвитку великих соціально-економічних систем як самоорганізуючихся суспільних формацій, які ідуть шляхом послідовних змін технологічного способу виробництва, в результаті чого одна система технологічних відносин діалектично переходить в іншу, більш високого рівня розвитку.

До речі, зацікавленість технологічними новаціями, науковими розробками і результатами досліджень виникла десь близько в 400 році до нашої ери, коли старогрецький філософ Демокріт запропонував ввести поняття "атом" як неподілену частку корпускулярно-молекулярної матерії. З тих пір особливу увагу дослідників привертала проблема технології, технологічного прориву, науково-технічного прогресу.

Але повернемося до більш помітного для нас часу.

Якщо, десь близько середини ХХ століття проблеми науково-технічного прогресу розглядалися головним чином на макрорівні, як заходи, що сприяли загальному розвитку, то вже в останній чверті його проблеми технологічного розвитку стали незаперечним атрибутом програмного планування на всіх рівнях розвитку. Здивувань це не викликає. Бо науково-технічний прогрес стає одною з найбільш впливових функцій розвитку суспільства. Технології, їх розвиток стають головним підґрунтям стабілізації суспільної формації. Такий підхід не тільки суттєво важливий, він природно необхідний, оскільки одне без одного просто не можливі, як не може функціонувати організм людини без мозку, хіба що коли він знаходиться "в комі". Але і тоді мозок залишається живим. Суспільство без належної технологічної бази не суспільство, у повному його слові.

Безумовно, звичайна людина тільки віртуально може бути зацікавлена в успішному розвитку науки та на її основі технологічного базису свого існування. Бо кожен із нас бажає жити як можна довше, бажає жити краще, бажає комфорту і безпеки, але без загальних витрат. Кожен із нас бажає технологій корекції нашого життя, але без нашої участі, чистого повітря, чистої джерельної води, екологічно чистої їжі, але щоб без будь-яких енергетичних потрясінь.

Сьогодні у кожного: від учнів старших класів до провідних спеціалістів різних галузей і вчених, і на устах і в думках, в різних варіантах розглядається нова концепція технологічної парадигми на основі нанотехнологій, наноматеріалів, нанотехніки. Вчені провідних країн пов'язують розвиток науково-технічного прогресу у всіх високотехнологі-

чних сферах діяльності людини з нанотехнологіями. Але, на наш погляд, людство знову і знову заблукало в хащах технологічного розвитку. Діло в тім, що ще з часів усвідомлення так званої "дамаської сталі" людство розвивалося і розвивається на основі нанотехнологій. Просто ми це не усвідомлювали. А десь за декілька років у світову свідомість блискавкою увірвалось коротке, але з великим потенціалом, слово "нано-". Воно збуджує уявлення про великі зрушення у всіх напрямках науки і техніки, з великими надіями для економіки, з надіями на краще життя. Багато людей вбачають в нанотехнологіях "паначею від усіх бід", багато вірять в новий стан протистоянь різних країн, не залежно від їх сучасного рівня розвитку, дехто вбачає створення нового типу біоенергоінформаційних систем.

Таке звеличення та піднесення до рангу пріоритетних національних напрямків нанотехнологій, зі сподіваннями, що вони забезпечать у майбутньому якісний приріст технологічних характеристик соціально-економічних систем, що надасть їм якісно інших властивостей, надає важливого значення усім високорозвиненим у технологічному і соціокультурному відношеннях країнах. Всі вони мають у дії Національні програми критичних технологій до 2015 а той 2025 років. В кожній із цих країн визначені і законодавчо стверджені Національні проблеми розвитку і регулювання державної політики в напрямку технологічного забезпечення всіх галузей соціального забезпечення. Визначене бюджетне фінансування.

А що ж в Україні? Парадокс на парадоксі. Одні не бажають знати вчених, інші самі себе акредитували під вчених. А вчені, в більшості своїй, вважають, що їх діло — це наукові дослідження, а з технологіями нехай розбирається той, кому вони потрібні. А вони непотрібні нікому — тупий кут!

Ми всі розуміємо, що майбутнє то є детерміноване у часі і просторі минуле. Але неминучість біфуркацій (кризових чи катастрофічних явищ) позбавляє це майбутнє однозначності. І, все ж таки, його не можна вважати непередбачуваним. За біфуркацією виникає система доріг. Вибір дороги може здатися випадковим. Але може бути вибраним і свідомо. Головне на яких принципах це зроблено і які критерії були взяті в основу вибору.

ВИСНОВОК

Виходячи з таких міркувань, постає питання свободи вибору. Принцип класичного детермінізму потребує необхідності дати на це питання дуже добре відому однозначну відповідь: "свобода єсть осознанная необходимость". Враховуючи принципи нелінійного мислення, що лежать в основі синергетики, ми можемо отримати інше визначення свободи вибору: свобода є можливість на підставі творчої ініціативної економічної діяльності вибору системи механізмів управління складними соціально-економічними системами з одночасним усвідомленням міри відповідальності за цей вибір.

Література:

- Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий. — М.: Наука, 1997. — 285 с.
- Лесков Л.В. Чего не делать? Футуросинергетика России / Л.В. Лесков. — М.: Наука, 1998. — 168 с.
- Кравцова Ю.А. Пределы предсказуемости / Под ред. Ю.А. Кравцова. — М.; 1997. — 247 с.
- Осипов Ю.М. Теория хозяйства / Ю.М. Осипов. — М., 1998. — 607 с.
- Гончаренко В.И. К вопросу о "хлебе" для металлургии / В.И. Гончаренко // Днепропетровск: Бизнес-класс, 2005. — №3 (11). — С. 16—17.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2011 р.